УДК 159.98:398.21
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.21

Світлана КАРПЕНКО, канд. філол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-0700-2036
e-mail: svitlanka_nova@ukr.net
Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква, Україна

ДО ДИСКУРСУ СТВОРЕННЯ ТЕРАПЕВТИЧНОЇ КАЗКИ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

В с т у п . ***Питання механізму створення народної казки не втратило своєї актуальності, незважаючи на велику кількість фундаментальних досліджень. Натепер психологи різних напрямів є затребуваними на ринку праці. Серед них – казкотерапевти. Терапевтична казка є основним засобом реабілітації особистості, який використовується в казкотерапії.***

М е т о д и . ***Методологія дослідження поєднує праці фольклористів і психологів із питань історії розвитку, дослідження, сюжетотворення та структури казки як джерела самоідентифікації особистості, тому було використано описовий і метод системного аналізу.***

Р е з у л ь т а т и . ***Уперше закцентовано увагу на необхідності спільної праці фольклористів-казкознавців та психологів-казкотерапевтів над проблемами практичного використання традиційного казкознавства. Порушено питання розуміння професійних функцій казкотерапевта й існування теорії казкотерапії. Закцентовано на доречному й етичному його використанні у фольклорі та психології. Вивчаючи казку як смислову та ідейну сутність, простежено її зв'язок із суміжними науками (філософія, психологія, соціологія й ін.), вказано на можливості запозичення методик впливу на людину, деталізовано структуру терапевтичної казки. Звернено увагу на зв'язок між народною та лікувальною казкою, зважаючи на проблеми сприйняття казки як розважальної, виховної, інформативної та психотерапевтичної.***

В и с н о в к и . ***Спростовано підхід до використання запозиченого чужого практичного компоненту тренінгів із казкотерапії. Зазначено, що залежно від виду (про тварин, чарівні, побутові), казки мають межі фантазування й усталену структуру, із порушенням яких втрачається не лише жанрова особливість, а й функціональне призначення текстів. Переглянувши збірники народних казок, психотерапевт, логопед, дифектолог, педагог зможе зрозуміти як створити казку, не порушуючи народного зразка. Можливим є припущення, що в народі казки розказували також із корекційною метою (окрім дидактичної), вірячи в силу слова, яке здатне змінювати сценарій життя людини та загоїти рани душі. Натепер, в умовах війни, коли потреба у психологічному лікуванні постала настільки гостро, саме українським фахівцям педагогіки, психології, фольклористики доводиться стикатися з викликами лікування словом.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***казкознавство, народна казка, казкар, літературна казка, терапевтична казка, казкотерапія, казкотерапевт.***

Вступ

Методологія дослідження поєднує праці фольклористів і психологів, що порушують питання генези, сюжетотворення та структури казки як джерела самоідентифікації особистості, тому використано описовий і метод системного аналізу. Вивченню питань історії створення народної казки присвячено багато публікацій, що детально описані в монографії "Українське казкознавство: методологія дослідження та едиційна практика" (Карпенко, 2024). Зокрема, праці Л. Дунаєвської (Дунаєвська, 1997), В. Давидюка (Давидюк, 2024), Л. Мушкетик (Мушкетик, 2014), О. Наумовської (Наумовська, 2021), І. Грищенко (Грищенко, 2017) та інших містять наукові обґрунтування стосовно структури й особливості створення народної української казки, що можуть використовуватися для компонування ефективної терапевтичної казки. Питання співвідношення казкотворчості та казкотерапії має, переважно, закордонну практику, що демонструє формальне перенесення чужого досвіду й матеріалу на український ґрунт (наприклад, теоретичні питання у Б. Беттельгейм (Беттельгейм, 1985) і М. Моліцької (Моліцька, 1999), а текстові зразки у С. Перров (Перров, 2012)). Проте терапевтична казка потребує адаптації й коригування відповідно до існуючих викликів українського сьогодення. Цю тему порушували раніше в тезах до наукової конференції ще у 2022 р. (Карпенко, 2022), проте серйозного звучання вона набула лише зараз. Зважаючи на те, що народна казка визначається як фольклорний жанр, що не лише навчає, розважає та виховує, але й інформує, дає уявлення про те, що може бути поза реальністю, або виступає одиничним випадком дійсності (щось неймовірне), можемо стверджувати, що традиційно створена казка відповідає всім вимогам терапевтичної. Натомість, казка терапевтична має мету, яка пов'язана з лікуванням, навіюванням, акцентуванням на медичній проблемі (наприклад, депресія). Практичних порад щодо складання терапевтичної казки нині маємо достатньо, щоб здійснити аналіз і виписати методичні принципи для її побудови (Василевська, 2017; Лозова, 2018; Данилюк, & Зольникова, 2019; Марценюк, & Фельцан, 2015 та ін.). Серед авторів – досвідчені педагоги, психологи практики, письменники та соціальні працівники, проте немає жодного фольклориста-професіонала, казкознавця, який би висловив свої погляди на структуру терапевтичної казки та піддав критиці вже створені такі тексти. З огляду на такі обставини, наголосимо, що таке фольклористичне дослідження є першим і сподіваємося, що порушена тема детально вивчатиметься в подальших студіях казкознавців.

Результати

Для встановлення відповідності між термінами, першочергово з'ясуємо, що народна казка чи байка виникла як спосіб передавання інформації в зашифрованому вигляді, адже казкові герої, чарівні предмети чи незвичайні простори формувалися впродовж віків (не одним поколінням). Тому, узагальненим буде раніше сформульоване нами визначення, що казка – "фольклорний розповідний сюжетний твір про вигадані, часто фантастичні події, що відбуваються з людиною чи твариною; вид усної народної прози, що охоплює епічні твори: алегоричного, повчально-розважального, чарівно-фантастичного, пригодницького, героїчного або побутового реалістичного змісту з установкою на вигадку й щасливу розв'язку для головного героя" (Карпенко, 2024, с. 36). До того ж, казка визначається як літературний жанр, що має своєрідну структуру й закономірності побудови та способи використання.

© Карпенко Світлана, 2025

Формулюючи визначення терміну "казкотерапія", зупинимося на тому, що це психо-педагогічний метод. Використання педагогами та психологами казок або казкоподібної форми оповіді з метою корекції емоційних порушень людини, а також для налагодження її ставлення до навколишнього світу чи соціуму обумовлено чинниками, на яких детально зупинимося далі. Педагоги вважають казкотерапію одним з ефективних психологічних методів роботи з дітьми й дорослими, особливість якого полягає у створенні казкової атмосфери, встановленні довіри, налагодженні контакту, заспокоєнні, відволіканні від реальних проблем. Казкотерапія має функцію "інструмент розвитку", що має такі складові: слухання, обговорення та вигадування казок, унаслідок чого дитина розвиває необхідні для ефективного існування риси характеру (допитливість, гострота розуму, вміння аналізувати свої та чужі вчинки, правильно класифікувати їх як добро і зло для себе й оточення). Як метод психологічної допомоги, казкотерапія використовує казки та казкові метафори в роботі із внутрішнім світом людини. Зауважимо, що всі ці завдання вільно проєктуються на народну казку, тому прийнятні для казкотворчості.

Під час воркшопів із казкотерапії часто фігурують завдання, де фахівці повинні: набути вмінь за допомогою казки навчати дитину необхідним моральним нормам і правилам поведінки; вміти використовувати в роботі казку для пошуку ефективного способу розв'язання життєвих проблем дорослих; оволодіти різними техніками казкотерапії; вміти формувати навички використовувати авторську казку під час здійснення комунікації у професійній діяльності тощо.

Отже, головне завдання тренінгів цього напряму – навчити психолога створювати казку залежно від ситуації та правильно розповідати її, щоб досягти впливу на людину.

Яскравими прикладами народної казкотерапевтичної традиції сповнені праці фольклористів. Так, зразки народного побутового використання казки можемо знайти у другому томі праці П. Куліша "Казки та казкарі" (1857), а також у фольклористичних експедиційних збірниках і дослідженнях вчених-етнографів як XIX ст., так і XX ст. Цікавими є, наприклад, розвідки про казкарів (їхній побут, манеру виконавства, процес казкотворчості тощо) П. Лінтура, М. Гиряка та збірники казок Л. Дунаєвської (упорядкувала 16 збірників казок), О. Бріциної, М. Зінчука (упорядкував 40 томів), І. Грищенко й інших, що свідчать про значення казок у житті людини, їхній дидактичний і психологічний вплив у процесі формування особистості (Гиряк, 1972; Дунаєвська, 1990; Бріцина, 1987; Зінчук, 2016; Грищенко, 2017). Фольклористичні праці так чи інакше порушували питання казкотерапії, проте не мали за мету створювати дієву методику для лікування, акцентуючи на дидактиці народної казки.

Узагальнюючи методологію терапевтичної казки, можемо зазначити, що структурно вона має три етапи: 1) *аналітичний* (ознайомлення зі змістом казки через: читання, розповідь, бесіду, драматизацію, інсценування); 2) *оперативний* (способи сприйняття казок і творча інтерпретація, зміна змісту подій). На цьому етапі використовуються нетрадиційні методи роботи з казкою (переплутування сюжетів, героїв, змінювання характеру героя, місця, часу, події, кінцівки казки, складання казки за схемою (Кузікова, 2020); 3) *введення морального правила* (гуманна розв'язка казки). Співвідносячи пункти терапевтичної казки (аналітичний, оперативний, моральний) зі структурою традиційної, можемо зазначити, що варіативність сюжетобудови народних казок в українській традиції відрізняється регіонально й локально. Збираючі казок фіксували десятки варіантів одного сюжету зі зміною героїв (казки "Колобок" (колобок зустрічає звірів) і "Коржик" (коржика ловлять люди)), локусу (ліс, село), завершення тощо, що може свідчити про підлаштовування казкового дійства до різних особливостей оповідної мети. Можливість перенесення сучасної терапевтичної казки в дитячу реальність (Колобка відвели до дитячого садка; дід і баба спілкуються через інтернет тощо) покликана бажанням психолога змоделювати ситуацію, щоб показати способи поведінки оптимально вірні для героя-дитини чи дорослого. Мету таких метаморфоз пояснюють три основних функції казкотерапії як психотерапевтичного методу: 1) *діагностична* – узагальнення наявних понять про моральні цінності, поведінку в соціумі, життєві цінності, а також виявленні стосунків чи стану, про які пацієнт не говорив би вголос; 2) *прогностична* – націлена на майбутній життєвий сценарій; 3) *терапевтична (корекційна)* – завдяки якій відбуваються зміни у стані та поведінці пацієнта (Марценюк, & Фельцан, 2015, с. 60). Способи впливу через казку є опосередкованими, спрямованими на встановлення довіри між психологом і пацієнтом, а порушення сюжетної будови вказує фахівцю на існування психічної проблеми. Корекційні способи впливу через казку підказують гуманний вихід зі складної душевної проблеми, проте потребують подальшої підтримки, нагадування про прийняті рішення тощо.

Народна казка складна й багатозначна в зображенні неповторних людських доль, казкових конфліктів, суперечливих побутових і соціальних стосунків. Вона вплітається в дійсність і перетворює її (карнавалізує). Казка допомагає розкривати глибинні переживання, знаходити рішення для складних життєвих ситуацій, долати страхи та комплекси. Народна традиція має вже готові сценарії терапевтичних казок, які перевірені часом. Докази цьому є в давніх писемних пам'ятках, де талановитих оповідачів казок, легенд, притч тощо, називали "баюнами" (професійний прошарок суспільства). З огляду на ці обставини, усна традиція переповідати та берегти в пам'яті казки була завжди актуальною. Цікавими для розгляду психотерапевтичних проблем можуть бути наукові статті та дисертація О. Наумовської про казкових героїв (Наумовська, 2016; 2019; 2021), Л. Мушкетик про взаємодію людини та її долі (Мушкетик, 2007; 2010), М. Демедюк про національну своєрідність казки (Демедюк, 2021), О. Бріциної про виконавців і текстологію казки (Бріцина, 2006). Саме тому переконані, що казкотерапевт може співвідноситись із казкарем, який повинен не лише мати хорошу фантазію, добре володіти словом, а й знати звичаї, традиції та історію свого народу.

Зважаючи на те, що казкотерапевт-психолог працює з підсвідомістю, використовуючи символи та образи, щоб людина могла глибше зрозуміти себе, змінити своє ставлення до проблеми і знайти нові шляхи розвитку, варто фахівцям звернутися, наприклад, до праці О. Тиховської "Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект" (Тиховська, 2011). Вчена, за допомогою психоаналізу З. Фройда та К.-Г. Юнга, проілюструвала наявні в народних чарівних казках архетипи об'єктивації (зокрема, архетипи Матері та Анімуса), мотиви й символи (мотиви спокути, обряду ініціації, загадування загадок, мотив духа, переосмислення уявлень про смерть) і метафоричні сценарії становлення особистості, поділ казок на чоловічі й жіночі групи. Також аспектів психоаналізу (архетипу, стереотипу) у вивченні народної казки торкаються в дослідженнях: Н. Годзь "Культурні стереотипи в українській народній казці" (Годзь, 2004); І. Євтушенко "Роль архетипної символіки у вираженні інтимних

почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі дослідження міфів, казок і психомалюнків)" (Євтушенко, 2004); В. Куєвда "Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект" (Куєвда, 2007); М. Качмар "Метаморфоза в українських чарівних казках (за матеріалами "Галицьких народних казок" в упорядкуванні Івана Франка та "Народних південноруських казок" Івана Рудченка)". Зокрема, в останні студії про метаморфози в казковому епосі, визначено їхнє функціональне навантаження з урахуванням народної символіки (Качмар, 2011).

На всіх рівнях вікового розвитку особистості, метод впливу через казку є оптимальним завдяки універсальності її мови, доступності зчитування метафор і символів. Психокорекційні можливості будь-якої дидактичної оповіді можуть вільно вписуватися у структуру народної казки, адже вона є всеохопною, маючи в собі елементи всіх літературних жанрів. Психологи М. Марценюк та І. Фельцан виокремили в казці корекційні маячки, назвавши їх функціями: 1) функція дзеркала – в казці відображується внутрішній світ людини, самоідентифікація; 2) функція моделі – навчання за допомогою моделі (казки презентують різні конфліктні ситуації та шляхи їхнього розв'язання); 3) функція опосередкування – казка долає опір клієнта; 4) функція зберігання досвіду – після психокорекційних сеансів, казки продовжують впливати на життя пацієнта; 5) функція повернення на більш ранні етапи індивідуального розвитку – казка допомагає людині повернутися до пережитих радісних моментів через емоційні стани (здивування, фантазії, образне мислення, захоплення роллю); 6) функція альтернативної концепції та 7) функція зміни погляду. Дві останні поєднуються тим, що казковий мотив може мати авторське рішення, викликати нове переживання, зміну сприйняття подій, предметів, персонажів (Марценюк, & Фельцан, 2015, с. 62). Ці корекційні маячки ще потребують подальших детальних досліджень саме з акцентом на традиційну казку, роль казкаря й аудиторії (слухача).

Робота психолога з казкою не викликає в казкознавця запитань. Основне зауваження полягає в порушенні традиційної структури казки (зачин, зав'язка, кульмінація, розв'язка, закінчення). Наприклад, створюючи терапевтичну казку на основі народної методом "Навпаки", отримаємо таке: якщо Котигорошко ледар, то хто піде його сестру від Змія рятувати? Або Богатир пішов Ріпку тягнути – і таке інше переплутування героїв казок створює спотворений традиційний сценарій про богатирів. Вільне поводження у міжвидовому сплутуванні героїв і казкових колізій створюють хаос у казковому світі. Казка втрачає свою структуру і власну чарівність. Непередбачуваність подій і вчинків руйнує стереотипні уявлення, згідно із якими герої казок поділені за віссю добра та зла. Спотворюється сприйняття героя за кодовим словом його імені. Як приклад, Івасик-Телесик має бути чарівно перетворений із дерев'яної колодки на хлопчика під дією колисання в дитячій колисці. Він не може з'явитися по-іншому. Такі закони народної казки. Якщо герой з'явився з гори, води, щілини дуба, то він буде називатися Вернигора, Вернидуб, Крутивус. У цих іменах уже закладена народною традицією козацька сила та звитяга. Якщо пацієнт казкотерапевтичного сеансу уявляє себе Попелюшкою, запозиченою із французького фольклору, то його уява перенесеться в локус іншої культури. Часто це відбувається через незнання імен героїв народних казок, упередженого ставлення до етимології слів імені. Що звучить краще: Попелюшка чи Осляча Шкура, Ганна Панна, Свинка Парасинка, Кривенька Качечка, Дівка Семилітка тощо? "Звичайно, Попелюшка", – скажете. Проте Попелюшка має ще переклад як Замурза. Значно привабливіше звучать імена Сонцева сестра чи дочка, Вітрів брат тощо. Отже, вибір імені героя відповідно до вподобань, віку пацієнта є дуже не легким завданням для психолога.

Механізм створення терапевтичної казки є досить специфічним і тяжіє до байки, маючи за мету зробити потрібний висновок. Це: 1) вибір героя, близького пацієнту за статтю, віком, характером; 2) опис життя героя в казковій формі, з акцентом на схожість між ним і пацієнтом; 3) ввести героя у проблемну ситуацію, схожу на ту, що переживає пацієнт; 4) знайти разом із героєм казки шляхи подолання проблеми, показати ситуацію з різних боків; 5) проговорити висновок; 6) підтримати пацієнта, допомогти почуватися щасливим. Залежно від виду (про тварин, чарівні, побутові), казки мають межі фантазування, структуру, метафоричну особливість, порушення цих умов руйнує сам жанр. Переглянувши збірники народних казок психотерапевт, логопед, дефектолог, педагог зможе краще зрозуміти як створити нову казку, не порушуючи традиційної структури.

Терапевтична казка часто спонтанна, спрощена за предметом впливу, не охоплює моделі всесвіту та гармонії. Її назвали казкою зважаючи на довіру до слова. Цей вид розповіді чи словесного гіпнозу має ключове слово (діагноз), з опорою на яке й створюється. Визначені психологами сім етапів роботи з терапевтичною чи "гіпнотичною" казкою становлять: 1) ритуал "входження" в казку; 2) повторення того, що було минулого сеансу; 3) розширення уявлення про будь-що; 4) закріплення, набуття нового досвіду; 5) інтеграція. Пов'язування нового досвіду з життям; 6) резюмування; 7) ритуал "виходу" з казки. Натомість, розповідання народної казки з дидактичною метою дозволяє побачити аналогічну ситуацію із життя людини як у дзеркалі, особливо не розворушуючи душевну проблему особистості. Запроваджені психологами функції дзеркала, моделі, опосередкування, зберігання досвіду, альтернативної концепції, зміни поглядів – усі простежуються в народних казкових сюжетах на міжнародному рівні (Марценюк, & Фельцан, 2015; Волощенко, 2023). Навіювання дітям моделі поведінки не завжди автоматичне. Іноді, вони можуть запитати, чому герой так зробив, чи міг він зробити інакше, тоді з'являється потреба пояснити, поділитися власним досвідом.

Беззаперечним є те, що казкотерапія має позитивний вплив на психіку особистості. Такі вправи можемо співвіднести із йогою, назвавши їх "словесна йога" та залишити казку казкою. Проте інтерес дітей до давньої казки дуже слабкий, з огляду на існування сучасних міжнародних бестселерів (на зразок "Гаррі Поттера"), екранізацій, способів сприйняття розважальної та навчальної інформації, авторської казки, що виринають з екранів гаджетів і комп'ютерних ігор. Тут традиційна народна казка поступається, залишаючись на сторінках друкованих збірників та у книжкових ілюстраціях. Задіяння психологами пласту традиційної казки у своїй практиці було б хорошим джерелом популяризації фольклорної прози. Усе це адресовано тим фахівцям, хто шукає нові ідеї для власних терапевтичних сюжетів. Інтернет-мережа має достатньо сайтів, які пропонують як навчальний, так і практичний матеріал для педагогів-психологів і батьків, що значно полегшує і прискорює процеси оволодінням методикою створення терапевтичних казок (напр., сайт "Holdyou", сторінка "Казкотерапія", https://holdyou.net/page/kazkoterapya). Проте варто бути уважним та обережним у створенні індивідуальної казки, тому що вона "вплітається у сценарій життя" пацієнтів (дитини чи дорослого), які потребують психологічної допомоги.

Похвальним також є визнання фахівцями (Данилюк, & Зольникова, 2019) обмеження казкотерапії. Зокрема, сайт "Holdyou" має такий перелік, де вказано на недоцільність застосування казкотерапії для складних клінічних випадків (шизофренія, важка депресія), несприйняття методу серйозно, залежність від уміння психолога адаптувати казку, професійна майстерність, обмежена наукова обґрунтованість і суб'єктивність (із Сайту "Holdyou", https://holdyou.net/page/kazkoterapya). Відверте визнання неспроможності казкотерапії допомогти подолати психологічні недуги лише підтверджує, що потрібно повірити в силу слова як пацієнту, так і лікарю. Фінансовий бік послуги перетворює процес лікування на заробітчанство. Саме тому доступною для використання може бути народна казка, розказана близькою людиною (мамою, сестрою, другом).

На сайтах виховних, навчальних і лікувальних закладів (Мамай, 2019, https://irinamamay.blogspot.com/p/blog-page_25.html; РОДІС, 2016, http://www.rodis.org.ua/2016/03/blog-post_12.html; Perrow, 2012) часто зустрічаються рекомендації для людей, які обрали казкотерапію як спосіб лікування душевних недугів собі чи своїм близьким. Для батьків і потенційних клієнтів є каталоги терапевтичних казок, що значно поліпшує розуміння того, про що можуть бути казки та яку структуру вони мають. Це може бути відмінним початком для казкотворчості. Наприклад, розглянемо сайти "Дитячий психолог" (2015), РОДІС (http://www.rodis.org.ua/2016/03/blog-post_12.html) та І. Мамай (https://irinamamay.blogspot.com/p/blog-page_25.html), де тематика стосується проблем юних пацієнтів. Класифікуємо тексти із сайту за такими групами та наведемо приклади назв терапевтичних казок до них: 1) страхи ("Казка про Капі-Тошку і страшну машинку для підстригання", "Терапевтична казка для невпевнених у собі, тривожних, несамостійних діток"); 2) темрява (казка про страх перед темрявою "Тимошка і Темрява", "Сміливий хлопчик і Тітонька Ніч. Про хлопчика, який не хотів засинати"); 3) лікувальні процедури ("Дідок Карієс. Казка для тих, хто не хоче лікувати зубчики"); 4) хвилювання ("Казка про Печальку. Якщо дитина не хоче йти до дитячого садка"); 5) ображання ("Філософська казка про образу"); 6) емоції (дружба та неприязнь: "Казка про собачку на ім'я Тобік. Про дитячі ревнощі", "Казка про розлучення", "Брат і сестра", "Казка про Петрика, який не вмів дружити, а вмів лише битися"); 7) шкідливі звички (крадійство "Казка для діток, які беруть чуже без відома власника", лінощі "Королівство ледарів", марнування часу "Толя і айпад. Терапевтична казочка для любителів комп'ютерів та інших ґаджетів", "Федя і комп'ютер"); 8) безлад у кімнаті ("Казка про будинок, який любив чистоту і затишок", "Казка для тих, хто не хоче прибирати іграшки" тощо); 9) віковий перехід ("Як привчити дитину до горщика", "Як відучити дитину від соски. Казка про соску"); 10) формування корисних звичок ("Лимончик і Мікроб, або навіщо мити руки", "Казка для тих, хто не хоче чистити зуби"); 11) діагностично-терапевтична казка "Пташенята" (визначення ресурсу, який є у дитини, щоб пережити травму)) (див. Сайт "Дитячий психолог", 2015, https://dytpsyholog.com/2015/).

Читаючи ці казки, розумієш, що перед тобою звичайна літературна, авторська казка. Особливістю таких лікувальних казок є елемент багаторазового повторення головної концепції оповіді й мотивування до правильних послідовних дій. Основний механізм впливу – дій за аналогією, повтори створений наставником простий алгоритм, що надасть можливість швидко побачити результат. І найголовніше в цих текстах – це змусити дитину чи дорослого запам'ятати, вплести сюжет казки у власний алгоритм життя. Наприклад, у "Казці про Образу" (див. Сайт "Дитячий психолог", 2015, https://dytpsyholog.com/2015/) спочатку створюється образ звірятка-образи ("Образа – це така маленька і дуже симпатична тваринка. З вигляду вона зовсім нешкідлива. І якщо з нею правильно поводитися, то шкоди вона вам не принесе"), потім розповідається як вона потрапляє у людину ("Звірятко це дуже маленьке і спритне, воно може випадково потрапити в тіло будь-якої людини. Людина це відразу відчує, тому що одразу стає прикро") і небажання Образи перебувати в людській душі ("А звірятко кричить людині: – Я ненавмисно попалося! Випусти мене! Мені тут темно і страшно! Я хочу до мами!"). Наступним елементом оповіді є узагальнення, яке розкриває механізми душевного стану неспокою внаслідок образи ("Є такі люди, які відразу відпускають образу. Проте є й такі, які ні за що не хочуть її відпускати. Вони відразу називають Образу своєю й носяться з нею, як з найдорожчою іграшкою. Постійно думають про неї й навіть вночі прокидаються від великих думок про неї") і багаторазовий мотивуючий заклик відпустити образу, не ображатися. Чи не нагадує нам Образа казкових Злиднів, які обпадають свого власника та виїдають його з середини, тобто руйнують внутрішній всесвіт людини? усі ці приклади лише стверджують, що народна традиція має достатньо сюжетів, щоб показати причини Й наслідки всіх душевних недугів.

Дискусія і висновки

Сучасні дослідження фольклористів, філологів і педагогів про народну казку часто відбуваються на межі психології та народознавства, оперуючи термінологією й методами дослідження обох галузей науки. Проте мета таких досліджень ще не торкалася казкотерапії, тому перед науковцями постало цікаве та актуальне завдання – виписати методологію традиційної української казки з терапевтичною метою.

Під час дослідження, стало зрозуміло, що народна та терапевтична казка мають спільну мету, пов'язану з корекцією поведінки особистості та ставлення її до світу. Перебуваючи на межі реального та фантастичного, казка здатна м'яко діяти на психіку людини, не збуджуючи різке протистояння (на відміну від прямої критики певних рис характеру чи поведінки). Перш ніж створювати нову казку, казкотерапевт, педагог, психолог мають ознайомитися з природою та специфікою будови казкового сюжету. Основна лінія казки (легендарна, чарівна, фантастична, побутова, анекдотична, про тварин) наскрізь традиційна (має в основі правдиву історію, випадок із життя, народної традиції), поєднує в собі колективну та персональну творчість, а також елементи історії народу чи етносу. У словникових статтях можемо знайти десятки спроб характеристики казки як виду фольклору, що відрізняється від легенд, переказів і бувальщин настановою на вигадку, поетичним домислюванням, ідеалізацією дійсності, оригінальною (креативною) творчою уявою казкаря. Оповіді, що потрапляють до казкового епосу, наділені своєрідними формальними ознаками, що виявляються через побудову сюжету, персонажну систему, проблематику, емотивні характеристики.

Терапевтична казка має специфічні завдання пов'язані з навіюванням, самоідентифікацією, самоорганізацією, різними корекціями рис характеру тощо. Проте створити таку казку не просто, тому вважаємо за необхідне розгорнути дискусію між фольклористами та психологами, щоб подолати проблеми жанрової неточності.

Казковий твір має відповідати видовим особливостям, незважаючи на способи створення та використання.

Натепер, коли потреба у психологічному лікуванні постала настільки гостро, саме українським фахівцям педагогіки, психології, фольклористики доведеться зіштовхнутися із проблемами лікування словом. На цьому шляху значна роль належить теоретичним напрацюванням, навчанню фахівців, створенню допоміжних інтернет-ресурсів, виготовленню настільних ігор тощо.

Список використаних джерел

Бріцина, О. (2006). *Українська усна традиційна проза: Питання текстології та виконавства*. ІМФЕ НАН України. https://i.twirpx.link/file/3743367/

Бріцина, О. (1987). *Соціально-побутові казки*. Дніпро.

Василевська, О. (2017). Психічне здоров'я особистості та його підтримка засобами казкотерапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки,* 1(2), 29–34. https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/229

Волощенко, Л. (2023). Казкотерапія, як засіб всебічного розвитку дітей дошкільного віку. https://priluki.biz/15/index.php?option=com_content&view=article&id=599:kazkoterapiia-iak-zasibvsebichnoho-rozvytku-ditei-doshkilnoho-viku-vykhovatel-voloshchenko-l-i&catid=28&Itemid=183

Гиряк, М. (1972). До казкового репертуару Петра Ілька. *Записки наукового товариства*, 1, 67–80. Видавництво Культури союзу українських трудящих.

Годзь, Н. (2004). *Культурні стереотипи в українській народній казці* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна]. https://repository.kpi.kharkov.ua/items/937770f6-aa2f-439b-97c0-95dc4f3f3f2d

Грищенко, І. (2017). *Фольклористичні когнітивні патерни: міжетнічний полілог у народній прозі України* [Дис. д-ра філол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. https://scc.knu.ua/upload/iblock/f0a/dis_Gryshchenko%20I.V..pdf

Давидюк, В. (2024). *Українська казка в культурно-історичному освітленні (міфоритуальний аспект)*. Вежа-Друк. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25007/1/ukr_kazka.pdf

Данилюк, І., & Зольникова, С. (2019). Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Психологічний часопис*, т. 5, № 6, 161–173. https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6.12

Демедюк, М. (2021). *Українська народна казка: національна своєрідність тексту*. Наукова думка. https://www.nas.gov.ua/UA/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000016808

Дунаєвська, Л. (1997). *Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій*. ВПЦ "Київський університет".

Дунаєвська, Л. (1990). *Золота книга казок. Українські народні казки*. Веселка.

Євтушенко, І. (2004). *Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі дослідження міфів, казок та психомалюнків)* [Автореф. дис. канд. психол. наук, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України].

Зінчук, М. (2016). *Казки Поділля. Українські народні казки.* Т. 31. Букрек.

Карпенко, С. (2022). Проблеми створення терапевтичної казки. *Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації* (19–20). БНАУ. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8105/3/Problemy_stvoren.pdf

Карпенко, С. (2024). *Українське казкознавство: методологія дослідження та едиційна практика*. Середняк Т. В. https://doi.org/10.52058/24/9-2024

Качмар, М. (2011). Метаморфоза в українських чарівних казках (за матеріалами "Галицьких народних казок" в упорядкуванні Івана Франка та "Народных южнорусских сказок" Івана Рудченка. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія філологічна*, 55, 136–150. Львівський національний університет імені Івана Франка. http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/2735/2812

Куєвда, В. (2007). *Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект*. Український культурний центр. https://library.donetsk.ua/kuevda.pdf

Кузікова, С. (2020). *Теорія і практика вікової психокорекції*. Університетська книга. https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051509.pdf

Лозова, О. (2018). Компаративний психологічний аналіз авторської та психотерапевтичної казки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*, 87–93. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26018/1/Lozova%20KPAAKP.pdf

Марценюк, М., & Фельцан, І. (2015). Терапевтичні казки та казкові історії в корекційнорозвивальній роботі з дітьми та підлітками. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Гуманітарні і суспільні науки*, 19(14), 57–66. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2957/1/n19-58-67.pdf

Мушкетик, Л. (2007). Людина та її доля в народній казці Українських Карпат. *Народна творчість та етнографія*, 5, 4–11. https://chtyvo.org.ua/authors/Mushketyk_Lesia/Liudyna_ta_ii_dolia_v_narodnykh_kazkakh_Ukrainskykh_Karpat/

Мушкетик, Л. (2010). *Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців*. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. https://karpataljaiadatbank.com/wp-content/uploads/2021/10/%D0%9C%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA-%D0%9B.%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B2-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%86%D1%96.pdf

Мушкетик, Л. (2014). *Персонажі української народної казки*. Український письменник. https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2014/mushketyk.pdf

Наумовська, О. (2016). "Добрий козак усе по волі ходить!": типологія героїчних образів чарівної казки. *Наукові праці Камянець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 42, 227–231. Аксіома. http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2168/Naukovi-pratsi-K-PNU-im.I.-Ohiienka-Filolohichni-nauky-Vyp.42.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Наумовська, О. (2019). Мотивеми подорожі міфічного й казкового героя до потойбіччя (вертикальна проекція). *Science and Education a New Dimension. Philology,* VII(63), Issue: 212, 47–52. Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában. https://web.archive.org/web/20220120225132id_/https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2019-212vii63-11.pdf

Наумовська, О. (2021). *Міфологічна тріада "життя → смерть → безсмертя" у народній прозі* [Дис. д-ра філол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. https://scc.knu.ua/upload/iblock/dc1/xn0i9s4uthn4uhud5f8v3p2rnx294aok/dis_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf

Тиховська, О. (2011). *Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект.* Гражда. Репозитарій ДВНЗ УжНУ https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/3559

Bettelheim, B. (1985). *Cudowne i pozyteczne. O znaczeniach i wartosciach basin*, t. 1. Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & Co, Wydawnictwo W.A.B. https://cdn.preterhuman.net/texts/religion.occult.new_age/occult_library/B_Bruno-Cudowne_i_po%EF%BF%BDyteczne_PL.pdf

Molicka, M. (1999). *Bajki terapeutyczne*. Media Rodzina. https://sp3.pila.pl/pliki/publikacje/Bajki_terapeutyczne.pdf

Perrow, S. (2012). *Therapeutik Storytelling: 101 Healing Stories for Children*. Hawthorn Press. https://www.hawthornpress.com/wp-content/uploads/2012/04/9781907359156.pdf

References

Bettelheim, B. (1985). *Cudowne i pozyteczne. O znaczeniach i wartosciach basin*, t. 1, tium. Agencja Wydawnicza Jacek Santorski & Co, Wydawnictwo W.A.B. https://cdn.preterhuman.net/texts/religion.occult.new_age/occult_library/B_Bruno-Cudowne_i_po%EF%BF%BDyteczne_PL.pdf

Brytsyna, O. (2006). *Ukrainian oral traditional prose: Questions of textology and performance.* IMFE NAS of Ukraine [in Ukrainian]. https://i.twirpx.link/file/3743367/

Brytsyna, O. (1987). *Social and Everyday Tales* [in Ukrainian]. Dnipro.

Danylyuk, I. & Zolnykova S. (2019). Fairy tale therapy as a method of psychological influence on the personality. *Psychological Journal.* Vol. 5, No. 6, 161–173 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6.12

Davydyuk, V. (2024). *Ukrainian fairy tale in cultural and historical light (mythical and ritual aspect).* Vezha-Druk [in Ukrainian]. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25007/1/ukr_kazka.pdf

Demediuk, M. (2021). *Ukrainian Folk Tale: National Originality of the Text*. Naukowa Dumka [in Ukrainian]. https://www.nas.gov.ua/UA/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000016808

Dunayevska, L. (1997). *Ukrainian folk prose (legend, fairy tale). Evolution of epic traditions.* Taras Shevchenko National University [in Ukrainian].

Dunayevska, L. (1990). *Golden Book of Tales. Ukrainian Folk Tales*. Weselka [in Ukrainian].

Godz, N. (2004). *Cultural stereotypes in the Ukrainian folk tale* [Author's ref. dissertation candidate of philology. sciences, V. N. Karazin Kharkiv National University] [in Ukrainian]. https://repository.kpi.kharkov.ua/items/937770f6-aa2f-439b-97c0-95dc4f3f3f2d

Gryshchenko, I. (2017). *Folkloristic cognitive patterns: interethnic polylogue in folk prose of Ukraine* [Diss. doc. philology. sciences, Kyiv National University named after T. Shevchenko] [in Ukrainian]. https://scc.knu.ua/upload/iblock/f0a/dis_Gryshchenko%20I.V..pdf

Gyryak, M. (1972). *To the fairy tale repertoire of Petro Ilko. Notes of the scientific society*. Vol. 1, 67–80. Publishing House of the Culture of the Union of Ukrainian Workers [in Ukrainian].

Kachmar, M. (2011). Metamorphosis in Ukrainian fairy tales (based on materials from "Galician folk tales" arranged by Ivan Franko and "South Russian folk tales" by Ivan Rudchenko. *Bulletin of Lviv University. Philological series.* Issue 55, 136–150. Ivan Franko Lviv National University [in Ukrainian]. http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/2735/2812

Karpenko, S. (2022). Problems of creating a therapeutic fairy tale. *Abstracts. Innovative psychological, pedagogical, linguistic and legal principles of agricultural science in the context of intercultural agricultural communication* (19–20). BNAU [in Ukrainian]. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/8105/3/Problemy_stvoren.pd

Karpenko, S. (2024). *Ukrainian Fairy Tale Studies: Research Methodology and Publishing Practice.* Serednyak T. V. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.52058/24/9-2024

Kuyevda, V. (2007). *Mythological sources of the Ukrainian ethno-cultural model: psychological aspect.* Ukrainian cultural center [in Ukrainian]. https://library.donetsk.ua/kuevda.pdf

Kuzikova, S. (2020). *Theory and practice of age-related psychocorrection.* University book [in Ukrainian]. https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051509.pdf

Lozova, O. (2018). Comparative psychological analysis of the author's and psychotherapeutic fairy tale. *Scientific Bulletin of the Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky. Psychological Sciences,* 87–93. Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky [in Ukrainian]. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26018/1/Lozova%20KPAAKP.pdf

Martsenyuk, M., & Feltsan, I. (2015). Therapeutic fairy tales and fairy tales in correctional and developmental work with children and adolescents. *Scientific Bulletin of the Mukachevo State University. Humanities and Social Sciences,* 19(14), 57–66 [in Ukrainian]. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2957/1/n19-58-67.pdf

Molicka, M. (1999). *Bajki terapeutyczne.* Media Rodzina. https://sp3.pila.pl/pliki/publikacje/Bajki_terapeutyczne.pdf

Mushketyk, L. (2007). Man and his fate in the folk tale of the Ukrainian Carpathians. *Folk art and ethnography*, 5, 4–11 [in Ukrainian]. https://chtyvo.org.ua/authors/Mushketyk_Lesia/Liudyna_ta_ii_dolia_v_narodnykh_kazkakh_Ukrainskykh_Karpat/

Mushketyk, L. (2010). *Man in the folk tale of the Ukrainian Carpathians: based on the narrative tradition of Ukrainians and Hungarians*. Institute of Art History, Folklore and Ethnology named after M. T. Rylsky, NAS of Ukraine [in Ukrainian]. https://karpataljaiadatbank.com/wp-content/uploads/2021/10/%D0%9C%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA-%D0%9B.%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B2-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%86%D1%96.pdf

Mushketyk, L. (2014). *Characters of Ukrainian folk tales.* Ukrainian writer [in Ukrainian]. https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2014/mushketyk.pdf

Naumovska O. (2021). *The mythological triad "life death immortality" in folk prose* [Doctoral dissertation, Kyiv National University named after Taras Shevchenko] [in Ukrainian]. https://scc.knu.ua/upload/iblock/dc1/xn0i9s4uthn4uhud5f8v3p2rnx294aok/dis_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf

Naumovska, O. (2016). "The good Cossack walks as he pleases!": typology of heroic images of a fairy tale. *Scientific works of the I. Ohiyenko Kyiv National University. Philological sciences,* Issue 42, 227–231. Axioma [in Ukrainian]. http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2168/Naukovi-pratsi-K-PNU-im.I.-Ohiienka-Filolohichni-nauky-Vyp.42.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Naumovska, O. (2019). Motives of the journey of a mythical and fairy-tale hero to the afterlife (vertical projection). *Science and Education a New Dimension. Philology,* VII(63), Issue: 212, 47–52. Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában [in Ukrainian]. https://web.archive.org/web/20220120225132id_/https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2019-212vii63-11.pdf

Perrow, S. (2012). *Therapeutik Storytelling: 101 Healing Stories for Children.* Hawthorn Press. https://www.hawthornpress.com/wp-content/uploads/2012/04/9781907359156.pdf

Tykhovska, O. (2011). *Ukrainian folk fairy tale: psychoanalytic aspect. Grazhda.* Repository of the State Higher Educational Institution of the UzhNU [in Ukrainian]. https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/3559

Vasylevska, O. (2017). Mental health of the individual and its support by means of fairy tale therapy. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences.* Issue 1(2), 29–34 [in Ukrainian]. https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/229

Voloshchenko, L. (2023). *Fairy tale therapy as a means of comprehensive development of preschool children* [in Ukrainian]. https://priluki.biz/15/index.php?option=com_content&view=article&id=599:kazkoterapiia-iak-zasibvsebichnoho-rozvytku-ditei-doshkilnoho-viku-vykhovatel-voloshchenko-l-i&catid=28&Itemid=183

Yevtushenko, I. (2004). *The role of archetypal symbolism in the expression of the subject's intimate feelings towards people close to him (based on the study of myths, fairy tales and psychoimages)* [Author's ref. dissertation, candidate of psychological sciences. Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk APN of Ukraine] [in Ukrainian].

Zinchuk, M. (2016). *Tales of Podillia. Ukrainian Folk Tales.* 31 volumes. Bukrek [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 26.01.25
Прорецензовано / Revised:27.02.25
Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Svitlana KARPENKO, PhD (Philol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-0700-2036
e-mail: svitlanka_nova@ukr.net
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

TO THE DISCOURSE OF THE CREATION OF THE THERAPEUTIC FAIRY TALE: TRADITIONS AND INNOVATION

Background. ***The question of the mechanism of creating a folk tale has not lost its relevance, despite the large number of fundamental studies. Today, psychologists of various directions are in demand in the labor market. Among them are fairy tale therapists. Therapeutic fairy tales are the main means of personality rehabilitation, which is used in fairy tale therapy.***

Methods. ***The research methodology combines the works of folklorists and psychologists on the issues of the history of development, research, plot creation and the structure of fairy tales as a source of self-identification of the individual, therefore, descriptive and systematic analysis methods were used.***

Results. ***The article first emphasizes the need for joint work of folklorists-fairy tale experts and psychologists-fairy tale therapists on the problems of practical use of traditional fairy tale studies. The issue of understanding the professional functions of a fairy tale therapist and the existence of a theory of fairy tale therapy is raised. The emphasis is on its appropriate and ethical use in folklore and psychology. Studying the fairy tale as a semantic and ideological entity, its connection with related sciences (philosophy, psychology, sociology, and others) is traced, the possibilities of borrowing methods of influence on a person are indicated, the structure of a therapeutic fairy tale is detailed. Attention is paid to the connection between folk and therapeutic fairy tales, taking into account the problems of perception of fairy tales as entertaining, educational, informative and psychotherapeutic.***

Conclusions. ***The approach to using a borrowed foreign practical component of fairy tale therapy trainings is refuted. It is noted that depending on the type (about animals, magical, everyday), fairy tales have limits of fantasy and an established structure, when violated, not only the genre feature is lost, but also the functional purpose of the texts. Having reviewed collections of folk tales, a psychotherapist, speech therapist, defectologist, teacher will be able to understand how to create a fairy tale without violating the folk model. It is possible to assume that folk tales were also told with a corrective purpose (in addition to the didactic one), believing in the power of words, which can change the scenario of a person's life and heal the wounds of the soul. Today, in the conditions of war, when the need for psychological treatment has become so acute, it is Ukrainian specialists in pedagogy, psychology, and folklore who have to face the challenges of word treatment.***

Keywords: ***fairy tale studies, folk tale, storyteller, literary fairy tale, therapeutic fairy tale, fairy tale therapy, fairy tale therapist.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.